

Висновки й перспективи подальших досліджень. Загалом аналіз концепту «гріх» виявив його семантико-когнітивну багатогранність, аксіологічну маркованість, лексичну репрезентованість. З одного боку, він акумулював інформацію про гріх, засвідчену в українській етнокультурі, міфопоетичній традиції, з іншого – ту, що репрезентує індивідуально-авторське світобачення В. Винниченка.

Перспективність таких досліджень вбачаємо у поглибленні знань про особливості функціонування концептів у художньому тексті, в удосконаленні методики аналізу концептів, у поглибленні знань про українські етнокультурні етичні концепти, а також у популяризації творчості незаслужено замовчуваних письменників.

Джерела та література

1. Безпала Н. Термінологія гуманітарних знань / Н. Безпала // Проблеми української термінології. – Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2008. – № 620. – 308 с.
2. Винниченко В. К. Вибрані п'єси / [упоряд. М. Г. Жулинський, В. А. Бурбела ; автор вступ. ст. М. Г. Жулинський]. – К. : Мистецтво, 1991. – 605 с.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
4. Ковальчук О. Анатомія гріха (драма В. Винниченка «Гріх») / О. Ковальчук // Дивослово. – 2003. – № 10. – С. 49–53.
5. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу / В. І. Кононенко. – Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 245 с.
6. Радзівєвська Т. В. Сценарний та оцінний компоненти концептів етичної сфери (на прикладі концепту гріх) / Т. В. Радзівєвська // Лінгвістичні студії : зб. ст. – Черкаси : Вид-во ЧДУ, 2002. – Вип. IV. – С. 141–153.
7. Толстая С. Грех в свете славянской мифологии / С. Толстая // Академическая серия. – Вып. 5. – М. : Академия, 2000. – С. 18–21.
8. Трубачев О. Н. Труды по этимологии. Слово. История. Культура : в 4-х т. Т. 1 / О. Н. Трубачев. – М. : Яз. славян. культуры, 2004. – 803 с.
9. Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства / В. М. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2004. – 560 с.
10. Яворська А. М. Концепт «гріх» в художньому дискурсі (на матеріалі історичних романів П. Загребельного, Р. Іваничука, Ю. Мушкетика) / А. М. Яворська // Наук. пр. Кам'янець-Подільського держ. ун-ту : Філол. науки. – Вип. 15. – Т. 1. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – С. 252–254.

Вильчинская Татьяна. Лингвокультурная природа концепта «грех» в драматургическом творчестве В. Винниченко. Стаття посвящена аналізу концепта «грех», который представляет этическую сферу бытия человека. Рассмотрены семантико-когнитивные особенности этого лингвоментального феномена в драматургическом творчестве В. Винниченко.

Ключевые слова: концепт, грех, этнокультура, драматургическое творчество, В. Винниченко.

Vilchynska Tetiana. Linguo-Cultural Nature of the Concept «Sin» in the Dramatic Works of V. Vynnychenko. The article analyzes the concept of «sin» that represents the ethical sphere of human existence. The semantic-cognitive features of linguistic and mental phenomena in V. Vynnychenko's dramas are examined.

Key words: concept, sin, ethnoculture, dramas, V. Vynnychenko.

Стаття надійшла до редколегії
25.03.2013 р.

УДК 811.161.2'367.335:821.161.2.7.08 Шевчук

Лариса Голоюх

Складні безсполучникові речення у стилістиці художніх текстів В. Шевчука

У статті висвітлено формально-граматичні, стилістичні та контекстуальні особливості складних безсполучникових речень, що функціонують у творах В. Шевчука, визначено диференційні ознаки стилістичного синтаксису мови письменника.

Ключові слова: складне безсполучникове речення, стилістичний синтаксис, стилістична семантика, ідіостиль, художній текст.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення стилістичного синтаксису художнього твору розкриває індивідуальні риси мови письменника. Семантика, весь зміст складного речення залежить від лексичного значення слів, що входять до його складу, службових слів (у сполучникових реченнях), а також смислових відношень між частинами складного речення. «Якщо простим реченням (навіть багатослівним) виражається одна відносно закінчена думка, то складне речення виражає щонайменше дві думки в їх різних взаємовідношеннях» [1, с. 277].

Дослідники української лінгвостилістики, а також автори підручників зі стилістики, розглядаючи складні безсполучникові речення як одиницю стилістичного синтаксису, найчастіше звертають увагу на таку їхню рису, як уснорозмовність. Так, на думку А. П. Коваль, «безсполучниковість – це риса розмовного синтаксису» [3, с. 217]. О. Д. Пономарів зазначає: «Є конструкції, що становлять яскраво виражену безсполучниковість, їх важко пов'язати з якимось із ... типів речень. Поширені такі конструкції в розмовному мовленні, відтінок розмовності вносять вони і в інші стилі, зокрема художній і публіцистичний» [4, с. 179].

Роль безсполучникових речень не обмежується лише створенням розмовної тональності. Поєднання сполучникових і безсполучникових конструкцій у мовній тканині великого епічного твору сприяє створенню виразних зорових картин, індивідуалізації мови персонажів, розгорнутих авторських описів і роздумів. «Якщо сполучники вносять у семантичні відношення частин складного речення компоненти з'ясування, умовно-наслідкові, причинової залежності тощо, то безсполучникова форма виявляється семантично багатоплановою, вона ніби завершує процес семантичної нейтралізації сполучників... Семантична варіативність безсполучникових і сполучникових структур виявляє таке стилістичне значення безсполучникової форми зв'язку, як відокремлення картин опису, зображення їх окремими синтаксично-інтонаційними кадрами, що змінюють один одного» [2, с. 84–85]. Пропуск узвичаєних у мові сполучників, які виражають різні логічні відтінки, і заміна їх відповідною інтонацією, наголосом, паузами дає стилістичний ефект вираження мови.

Аналіз дослідження із проблеми. Питання граматичної природи складного речення є предметом дослідження українських учених С. П. Бевзенка, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Грищенка, С. І. Дорошенка, М. А. Жовтобрюха, А. П. Загнітка, Л. Н. Іваницької, М. У. Каранської, А. Г. Кващука, В. М. Русанівського, К. Ф. Шульжука та інших учених.

Стилістичне функціонування синтаксичних одиниць досліджено в роботах Д. Х. Баранника, В. С. Ващенко, Н. Я. Дзюбишиної-Мельник, С. Я. Єрмоленко, А. П. Загнітка, В. І. Кононенка, М. М. Пилинського та ін., проте стилістичний синтаксис, зокрема складне безсполучникове речення як одиниця синтаксичної організації мови В. Шевчука залишаються не висвітленими.

Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою сучасної лінгвістики до вивчення граматичної і стилістичної природи складного речення. Одне із найменш досліджених у цьому колі проблем – питання вираження стилістичних значень засобами складного безсполучникового речення у художньому тексті.

Мета статті – виявити граматичні та стилістичні параметри складного безсполучникового речення у текстах романів В. Шевчука. **Завдання статті** – висвітлити текстові особливості складних безсполучникових речень із розподільно-зіставними, причиново-наслідковими та іншими відношеннями, з'ясувати виражальні можливості безсполучникових речень з семантикою часу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. У художньому мовленні синтаксис відіграє важливу роль: він безпосередньо пов'язаний із змістом твору і виступає головним організаційним і структурним фактором. Художня проза В. Шевчука активізує поєднання простих і складних речень, сполучникових і безсполучникових складних речень, які створюють індивідуальну мовну манеру письменника.

Роман-балада «Дім на горі» та сімейний роман-хроніка «Тіні зникомі» містять значну кількість складних безсполучникових речень з однотипними частинами, що передають послідовність у розвитку подій. Такі конструкції у стилістичному плані впливають, насамперед, на ритмомелодіку твору: безсполучниковість – засіб прискореної оповіді і невимушено-розмовного забарвлення контексту. Переважна більшість таких речень, як і цих синтаксичних одиниць із контекстуальним значенням одночасності подій, містить препозитивний присудок, який виноситься в абсолютний початок першого речення, наприклад: «*Розширилося йому серце і йокнуло легенько, знову зирнув він на ту самотню зірку в небі*» [5, с. 16]; «*Відвела погляд від того щоденного краєвиду, щось зазвучало в ній: мелодія якась призабута чи жаль*» [5, с. 7].

На окрему увагу заслугове синтаксичний рівень роману-хроніки «Тіні зникомі». Його розповідний, хронікальний характер зумовлює вживання безсполучникових речень, що передають послідовний розвиток подій, явищ, вчинків. У цих конструкціях у часовому вимірі дії і явища змінюють у часі одні одних, часто без вказівки на їх внутрішній взаємозв'язок, наприклад: «*Галя вже наливалася полум'ям, очі її починали палахкотіти гнівом*» [5, с. 208]; «*Прокинулася у холодному поті, стало важко їй дихати*» [5, с. 222].

Ідіостиль В. Шевчука активізує безсполучникові речення з розподільно-зіставними відношеннями. Складові частини таких речень, повідомляючи про розподіл дій, ознак, що стосуються одного й того ж явища, предмета, особи, одночасно вказують і на їхнє зіставлення. Друга частина доповнює зміст першої, тобто створює уточнений чи обмежений зміст порівняно зі змістом першої частини, наприклад: «*Матінка здалася, рушила з ним у танці, при цьому сльози градом текли по її лиці*» [6, с. 205].

Речення із зіставно-протиставними відношеннями – синтаксичний засіб передачі подій і явищ у динаміці, в русі. У текстах романів В. Шевчука ці структури відзначаються насамперед експресивністю: якщо сполучникові речення, що передають одночасність або послідовність подій – форма гармонізації, вирівнювання оповіді, то безсполучникові речення із зіставно-протиставними відношеннями урізноманітнюють синтаксичний лад твору, впливають на ритмомелодику мови.

Значна кількість складних безсполучникових речень з причиново-наслідковими відношеннями містить семантику причини у другій частині, яка виконує в тексті твору стилістичну функцію додаткового повідомлення, мотивації дії, вчинку, наприклад: «*Раптом вона задихнулася і схопилася на поруччя: боляче задзвеніло в її грудях серце*» [5, с. 26]; «*Інколи хлопець зупинявся і витирав із лоба піт – було йому вже важко ходити біля свого давнього ремесла*» [5, с. 154]. Функцію додаткового повідомлення виконують і ті речення, друга частина яких вказує на наслідок дії, вчинку, міркувань і т. ін., наприклад: «*Певне, не годиться нашому братові так захоплюватися красою – от і учинив я щось негарзд*» [5, с. 26]. Такі синтаксичні одиниці формують завершене повідомлення, створюють епічний мовний контекст.

Стилістична семантика розмовності супроводжує складні безсполучникові речення, які виступають формою передачі подій, явищ, наприклад: «*І ось одного разу, глянувши на жовто освітлене обличчя фрау Мейделль, я раптом вжахнувся: переді мною сиділа російська імператриця Катерина Друга*» [6, с. 10]; «*Але цього Варварі розповісти чи пояснити не міг – не збагне вона*» [6, с. 68]; «*Галя повернулася до сина й згукнула вражено: хлопець був з голови до ніг вимазаний у глину*» [5, с. 7]. Безсполучникові конструкції цього типу є засобом втілення детального опису, точності, хронікальної послідовності.

Хронікально-інформативний характер роману «Тіні зникомі» зумовлює використання безсполучникової форми і для творення побутових картин – це переважно описи сімейних маєтків, деталей інтер'єру, меблів, а також тих подій, які пов'язані з матеріальними можливостями родини, наприклад: «*Нутро скриньки іскрилося – там було багато чудових, прегарно й різновидо оброблених діамантів*» [6, с. 15]; «*Сховок можна було б пошукати: тайник мій бути тільки в стінах або на горищі*» [6, с. 75].

Безсполучникова форма створення опису природи і тваринного світу, зображення їх окремими мовними картинками, що змінюють одна одну, до певної міри сповільнюють оповідь, увиразнюють художню картину, наприклад: «*Зрештою, попереду й справді заголубило – лежала між городів та дерев тонка та звинна річка*» [5, с. 5]; «*Почулося легке допотіння – прокинулися миші й почали свої перегони*» [6, с. 20]; «*Цвірчали цвіркуни – було ж таки літо*» [5, с. 167]; «*Він озиратється здивовано – кілька жайворонків повисло в синьому небі*» [5, с. 192].

Співвідносячись із складнопідрядними реченнями, складні безсполучникові речення відзначаються більш виразною емоційно-експресивною інтонацією, вносять у мовлення додаткові смислові акценти. Крім цього, безсполучниковість створює можливість необмеженого ряду статичних картин, динамічних ознак тощо.

Жанр роману-хроніки і роману-балади зумовлює вживання багатослівних, розгорнутих конструкцій, які деталізують, конкретизують авторську оповідь, надаючи їй переконливості, правдивості. Значне місце серед цих конструкцій займають речення з причиново-наслідковими відношеннями. Частини таких речень здатні до транспозиції, наприклад: «*Ще сильніше туга стискала Миколіне серце: недаремно привели його до цього місця ноги*» [5, с. 50]; «*Зітхала часом: хай воно буде в нього,*

оте незбагненне, оте писання і отой Сковорода» [5, с. 26]. Пор.: Недаремно привели його до цього місця ноги – ще сильніше туга стискала Миколіне серце; Хай воно буде в нього, оте незбагненне, оте писання і отой Сковорода – зітхала часом.

Ідіостиль письменника реалізує значні виражальні можливості безсполучникових речень із семантикою часу, вербалізованою лексичними елементами, котрі демонструють багато стилістичних відтінків і експресивних значень, наприклад: *«Марія Яківна підіймалася до нього з бідончиком, повним лискучого молока, за цей час він устигав накидати довкола вази не один недогризок і не одну сливову кісточку» [5, с. 35].* Ідіостиль письменника активізує значну кількість безсполучникових речень із присудками – дієсловами недоконаного виду. Такі одиниці – синтаксична форма створення кількох конкретно-зорових картин у межах мінімального контексту, передають семантику одночасності подій. Формальне і семантичне завершення думки реалізують складні безсполучникові речення з присудками – дієсловами доконаного виду, які виражають також послідовність дій, наприклад: *«У цей час карета зупинилася, ми почули заливну і справді непристойну лайку нашого візничі» [6, с. 39].*

Семантика часу, виражена безсполучниковими формами, надає авторській оповіді розміреності, створюючи своєрідні картини-дії. Складні безсполучникові речення з неоднорідними частинами, що містять часові відношення, створюють особливий ритм бачення, що ніби фіксує кілька кадрів.

Увага письменника до внутрішнього світу персонажа, моделювання психологізованих оповідей, переплетення оповідного мовлення і роздумів зумовлюють уживання складних безсполучникових речень з неоднорідними частинами, що передають пояснювальні відношення, у першій частині яких ключові слова – дієслова – назви мисленневих процесів *зрозуміти, збагнути, знати*, наприклад: *«Зрозумів: весь світ дивовижно улагоджено» [5, с. 234]; «Під кінець танцю і він, і вона зрозуміли: це заважке для них випробування» [5, с. 51]; «Зрозуміла нагло: від якогось часу вони з онукою почали жити в різних площинах» [5, с. 90]; «Марія Яківна зрозуміла: часом йому буває й страшно» [5, с. 172].*

Стилістична семантика таких складних безсполучникових речень характеризується перенесенням акценту з діяча на дію, її нагнітанням, особливо в тих випадках, коли перше речення неповне (з пропущеним підметом). Виразальний потенціал дієслів різної семантики найповніше застосовується саме в безсполучниковому складному реченні, яке є формальним засобом зображення героя через його дії, вчинки, проникнення в його внутрішній світ.

Особливістю періодів, що формуються в текстах романів В. Шевчука, є їх насиченість багатоконтактними реченнями з різними видами зв'язку, в яких значне місце посідає безсполучниковий зв'язок, наприклад: *«Окрім чотирьох синів це плідне подружжя породило ще п'ятеро дочок: Марта Петрівна вийшла з Касіяна Бисавицького, Ганна Петрівна за Степана Вілинського, Марія Петрівна за Степана Симонтовського, Анастасія Петрівна, що особливо цікаво, – за Гната Борозду, сина тієї Марії Бороздівни, яку хотів нещасливу пошлюбити дід... – відтак всі вони вийшли з нашого роду і стали йому майже чужі» [6, с. 98].*

Нанизування простих речень і поєднання їх у складному безсполучниковому реченні створює у художньому тексті семантично багаті картини. Основний засіб зв'язку, який виражає відношення між частинами періоду – інтонація, що виступає і виразником смислового напруження, і граматичним засобом поєднання частин. Так, у романі «Дім на горі» розгорнуті оповіді про життя персонажа, поєднані з детальними описами, моделюються як періоди, в яких переважає безсполучниковий зв'язок простих речень, наприклад: *«Весь отой простір, долоня ота широка, був заповнений лініями, квадратами, колами, людськими істотами, рухом та вовтузінням – все жило й ворухилося, з'єднавалося й перехрещувалося. Дві жінки зійшлися біля криниці і спинилися одна з повними, друга з порожніми відрами; дві інші стали на вступі до лавки; рій дітей, схопившись руками, завзято гунав ноженятами по пиллюці; столяр відірвався від роботи й мив руки, а зливав йому замурзаний і босоногий столярчук. Трійко дівчат зійшлося біля річки і про щось завзято цокотіли, схилиючи голівки одна до одної і зі сміхом їх розхляюючи» [5, с. 123]; «Але в цей момент Хлопцеві було байдуже до рябої Катьки, він і справді летів! Навколо незвично посріблилося повітря, з'явився над головою чорногуз: били, плескали його крила – летів і не міг перелетіти простору вулиці; блиснули гостро шибки колишньої школи; на одну із лавочок біля хвіртки сіла сива, як молоко, стара; ні, йому нема чого аж надто поспішати» [5, с. 191].*

В авторських роздумах безсполучникові структури відзначаються широкими можливостями передачі суб'єктивного сприймання дійсності через реакцію, стан ліричного героя.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На відміну від складносурядних і складнопідрядних речень, стилістичне значення безсполучникових конструкцій у мові художнього твору полягає у їх динамічності, експресивності. У художньому тексті безсполучникові речення виявляють можливість передавати окремі розрізнені спостереження, миттєві враження, віддалені асоціації. Взаємодіючи з лексичними, словотворчими, морфологічними засобами, безсполучникові речення є формою увиразнення мови, яке пов'язується з категоріями емоційності, інтенсивності, тональності мовлення.

Джерела та література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови / П. С. Дудик. – К. : Вид. центр «Академія», 2005. – 368 с.
2. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1982. – 210 с.
3. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К. : Рад. шк., 1987. – 352 с.
4. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
5. Шевчук В. Дім на горі : роман-балада / Валерій Шевчук. – К. : Рад. письм., 1983. – 487 с.
6. Шевчук В. Тіні зникомі. Сімейна хроніка : роман / Валерій Шевчук. – К. : Темпора, 2002. – 304 с.

Голоух Лариса. Сложные бессоюзные предложения в стилистике художественных текстов В. Шевчука. В статье рассматриваются формально-грамматические, стилистические и контекстуальные особенности сложных бессоюзных предложений, функционирующих в произведениях В. Шевчука, определяются дифференциальные признаки стилистического синтаксиса языка писателя. В отличие от сложносочиненных и сложноподчиненных предложений, стилистическое значение сложных бессоюзных предложений состоит в их возможности создавать в художественном повествовании динамичность и экспрессивность. В текстах романов В. Шевчука сложные бессоюзные предложения являются формальным средством семантики последовательности, одновременности событий, сопоставительно-противопоставительных отношений. Бессоюзная форма создает ускоренный ритм авторского повествования, моделирует разговорную тональность микроконтекстов.

Ключевые слова: сложное бессоюзное предложение, стилистический синтаксис, стилистическая семантика, идиостиль, художественный текст.

Goloyukh Larysa. Asyndetic Compound Sentences in Valeriy Shevchuk's Fiction Stylistics. The article analyzes the grammatical, stylistic and contextual peculiarities of asyndetic sentences in Valeriy Shevchuk's fiction. Stylistic meaning of asyndetic sentences differs from complex and compound sentences. Asyndetic sentences give dynamics and expressiveness to the fiction. Asyndetic form speeds up the rhythm of the narration. In Valeriy Shevchuk's novels the compound asyndetic sentences convey/verbalize the sequence and the simultaneousness of actions. The author uses the compound asyndetic sentences to describe nature, characters, events and occurrences. The compound asyndetic sentences create an oral style.

Key words: asyndetic compound sentence, stylistic syntax, stylistic semantics, idiostyle, fiction.

Стаття надійшла до редколегії
09.04.2013 р.

УДК 811.161.2'373

Юрій Горожанов

Комерційна ергонімія в рекламі міста Луцька: лінгвопрагматичний аспект

У статті з'ясовано поняття *комерційна ергонімія* та *прагматика ергоніма*, проаналізовано функціонування прагматичних інформативних та прагматичних асоціативних комерційних ергонімів у рекламі м. Луцька. Класифіковано виявлені ергоніми та з'ясовано зв'язки між способом творення ергоніма та виконуваними ним функціями. Проаналізовано вплив соціально-культурних особливостей на процес і результат творення власних назв та встановлено залежність між видами комерційних організацій та особливостями їхньої номінації.

Ключові слова: реклама, комерційні ергоніми, прагмалінгвістичні функції, прагматичні інформативні ергоніми, прагматичні асоціативні ергоніми.

© Горожанов Ю., 2013